

İSTATİSTİKLERLE SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANI*

Sebahaddin MIHÇI**

Özet

Osmanlı parlamento tarihinin son dönemini oluşturan meclis için 1919 yılının son aylarında ülkenin büyük bir kısmında seçimler yapılmıştır. Meclis-i Mebusan çalışmalarına 12 Ocak 1920'de başlar. Mecliste bir fırka üstünlüğü yoktur. Mebusların büyük bir kısmı herhangi bir fırkaya üye değildir. Bağımsız bir Osmanlı Devletinin sınırları ile mücadelenin amaç ve ilkelerinin belirlendiği Misak-ı Milli, bu meclis tarafından kabul edilir. İstanbul'un İtilaf Devletlerince resmen işgali üzerine meclis çalışmalarına ara verir. Yeniden iktidara gelen Damat Ferit Paşanın isteğiyle 11 Nisan 1920'de meclis feshedilir. Üyelerinin büyük bir kısmı çalışmalarına 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılacak Büyük Millet Meclisi altında devam edecektir. Çalışmada, Osmanlı'nın son Meclis-i Mebusanı olan bu meclisin yapısı ve faaliyetleri ile ilgili istatistikî değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Meclis-i Mebusan, Parlamento, Meşrutiyet

THE STATISTICAL ANALYSIS OF THE LAST OTTOMAN NATIONAL ASSEMBLY

Abstract

The elections held in lots of parts of the country at the last months of 1919 for national assembly that forms the last period of Ottoman parliament history. The members of the national assembly called the Meclisi Mebusan began work on 12 January 1920. In parliament there had no majority of any party and most of members weren't member of any party or side. Misak-ı Milli, the determined aims and principles of struggle with an independent Ottoman government customs is accepted by this assembly mostly. Onto the occupation of Istanbul by the Allies, the assembly discontinued its studies. Damat Ferit Pasha came to power again and with his order, the parliament abolished on date 11 April 1920. The majority of the members would continue their duties within the Grand National Assembly (TBMM), that will be opened in Ankara on 23 April 1920. In this article, the statistical evaluations about the last National Assembly of the Ottoman structure and activities have been made.

* Bu makale "Osmanlı Parlamento Tarihinde Son Dönem", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Konya 2000) adlı tezin bir bölümüdür.

** Uzman, Karatay Cemil Keleşoğlu Anadolu Lisesi Tarih Öğretmeni. smihci@hotmail.com

Key Words

Ottoman National Assembly, Parliament, Constitutional Monarchy

GİRİŞ

İç politika açısından Cihan Harbi'nin sorumluluğunu taşıyan Osmanlı hükümeti, bir mütareke imzalayamadan çekilmek zorunda kalmıştı. Hükümete dayanak teşkil eden ve 1914'te muhalefetsiz bir ortamda şekillenen savaş dönemi meclisi ise görev süresini tamamlamasına rağmen usulü gereğince yenilenme yoluna gitmediği ve mevcut durumun sorumlularından biri sayıldığı padişah iradesiyle feshedilmiştir.

Mütareke ortamında yeniden icrası icap eden seçimler, dönemin hükümetleri tarafından uzun süre ertelenmiştir. Bu durum, millî değerleri ön planda tutan ve meclis denetiminden yoksun durumdaki hükümetlere güvenmeyen çevreleri endişeye sevk etmiştir. Bu endişenin de temelinde bu denetimsiz hükümetlerin, barış adına ortaya konulacak herhangi bir metni, baskı altında kabul etmek zorunda kalacağı kaygısı vardır. Nitekim Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarına da yansıyan bu kaygı, seçimleri sürüncemede bırakan dönemin Damat Ferit Paşa hükümetine yönelik olarak taşranın merkezle bağının kesilmesi şeklinde bir protestoya dönüşür. Bu eylemin sonunda önce kendi hassasiyetlerini dikkate alan bir hükümetin kurulması ve takiben yeni hükümetin ilk icraatı olarak da seçimlere başlanması kararı alınır.

Yürürlükteki mevzuat gereği¹ yaklaşık iki ay süren 1919 seçimleri sonunda, tarihe "son Osmanlı Mebusan Meclisi" olarak geçecek meclis oluşur. Seçim kararının alınmasına kadar geçen mücadeleden seçim protestolarına, meclisin toplanma yerinin meselesinden işgal altındaki yerlerde seçim yapılmasına kadar birçok sorun, ayrı değerlendirilecek konu başlıklarıdır. Yine meclisin çalışmaya başlamaya için gerekli ekseriyetinin tamamlanmasından savaş sorumlularının yargılanmasına kadar farklı sorunlarla iştigal eden bu son meclise katılım, mebusların siyasi köken ve deneyimi gibi yapısal niteliklerinin ve faaliyetlerinin bir tahlili yapılmaya çalışılmıştır.

I. SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANININ YAPISAL ANALİZİ

21 Aralık 1918'de feshedilen Meclis-i Mebusan ancak, bir yıl yirmi iki gün geçtikten sonra 12 Ocak 1920 Pazartesi günü saat 14.00'te 72 mebusun katılımıyla toplanabilmiştir. Padişah Vahdettin, rahatsız olduğunu öne sürerek Meşrutiyet döneminin bu IV. Meclisinin açılış toplantısına katılmaz². Padişahın hazırladığı açılış nutku onun adına Dâhiliye Nazırı Damat Şerif Paşa tarafından okunur³. Böylece son Osmanlı Meclis-i Mebusan resmen açılmış olur. Çalışmanın bu bölümünde, son Osmanlı Meclis-i Mebusanını oluşturan mebusların siyasi köken, meclise katılım, meslekî kökenleri ve önceki parlamento deneyimleri, mevcut bilgiler ışığında irdelenmektedir.

¹ Mevzuat için bkz. "1335 Senesi Mebusan İntihabatına Mahsus Karamame" *Düstur*, II. Tertip, Cilt XI, İstanbul 1927, s. 388-389.

² Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1951, s. 254.

³ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Vakfı Yayınları, C. I, Ankara 1997, s. 667-668.

A. Siyasi Köken

1919 seçimleri sırasında Anadolu, Kuva-yi Millîye içerisinde örgütlü bir birlik olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kontrolündeydi. Dolayısıyla Anadolu'da seçimler, bu cemiyetin denetimi altında cereyan etmiştir. İstanbul ise fiilen İtilâf Devletlerinin işgali altında olduğu için hemen her türlü siyasi grubun faaliyet gösterdiği bir yerdir. Genel sonuçlarına bakıldığında 1914'te oluşturulan mecliste 256 mebus yer almasına rağmen, 1919'da bu sayıya ulaşmak mümkün olmamış, toplam 169 mebus seçilebilmiştir⁴. Çünkü 1918'e kadar süren harp boyunca birçok vilâyet elden çıkmıştır. Savaşın kaybettirdiği nüfus da bazı vilâyetlerin mebus sayısının azalmasına yol açmıştır. Buna, işgal altındaki vilâyetlerde seçim yapılamaması da eklenince 5 yıllık bu dönemin sonunda mebus sayısının % 40'ını kapsayan bir bölgenin elden çıktığı anlaşılır. Yine de Dâhiliye Nazırı, 256 mebusun seçilmesi gerektiğini belirtmiştir⁵. 1919 seçimleri ülke çapında 16 vilâyet dahilinde, 7 müstakil mutasarrıflıkla beraber toplam 61 merkezde yapılabılmıştır. Seçim bölgesi olarak ele alınan liva ya da sancakların sayısı 1914'te ise 126'dır. Bu rakamlardan da ülke nüfusunun %56'lık bir kısmının kaybedildiği sonucuna varılır.

Mebusanın siyasî kökenleri açısından gerek taşra gerek İstanbul için genel bir tablo çizmek oldukça zordur. Seçilen adayların birçoğu, birkaç fırka tarafından aday gösterilmiştir. Meclis-i Mebusan açılış veya çalışmaları sırasında da fırkalara göre bir niteleme yapılmamıştır. Meclisteki görüşmeler ve önemli meselelerdeki oylamalara bakıldığında da mebusların bir fırka görüşü doğrultusunda oy kullandıkları söylenemez. Bugünkü anlayıştan farklı olarak mebuslar, tamamen fırkalardan bağımsız, vicdanî mülâhazaları doğrultusunda oy kullanmaktadırlar.

Seçimler, Meclis-i Mebusanın açıldığı dönemde bazı vilâyetlerde henüz tamamlanmamış, ulaşım zorlukları nedeniyle mebusların geç gelmesi nedeni de eklenince son birleşime yetişen, hatta bunun da ötesinde Meclis-i Mebusana hiç katılmayıp daha sonra Ankara'daki BMM'ye Osmanlı Meclis-i Mebusanı mebusu sıfatıyla katılan mebuslar olacaktır⁶.

Seçimlerden önce fırkalar üstü bir oluşum olarak ortaya çıkan Millî Kongre, tüm ülke çapında seçimleri yönlendirmek amacıyla girişimlere başlamıştı. Fakat bu hareket, seçimler esnasında yeterli destek bulamayıp sonuçsuz kalmış, bunun üzerine fırkaların birçoğu İstanbul dışında aday göstermemiştir. Mebusların hangi fırkaya mensup olduğunu saptamaya çalışırken, daha önce Millî Kongre tarafından İstanbul için aday gösterilen ve kazanan şahısları, diğer bir fırka tara-

⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 4, TBMM Basımevi, İstanbul 1992, ayrıca seçilip de meclise katılmayan mebusların tespitinde; Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 295-303 ve İlhan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1992, s. 203-220'de yer alan listelerden de yararlanılmıştır.

⁵ Meclis-i Mebusanın ikinci oturumunda Karahisar-ı Şarkî mebusu Ömer Feyzi Efendi, Dâhiliye Nâzırının gazetelerde mevcudun 256 olduğunu söylediğini, buna göre de ekseriyetin 129 olacağından bu sayının tamamlanmadığından müzakerelere başlanamayacağını ileri sürmüştür; *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D.4, s. 8

⁶ TBMM'ye katılan Oltu mebusları için bkz. Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 99.

findan da aday gösterilmişse o fırkanın mebusu kabul etmek gerekecektir. Bu sebeple Millî Kongre tarafından da aday gösterilen, Dr. Adnan Bey Millî Türk Fırkası, Hamit, Lütfi Fikri, Hasan Ferit ve Celâlettin Arif Beyler Çiftçiler Fırkası aday kabul edilebilir. Fakat bunlardan Lütfi Fikri seçimden hemen sonra istifa ettiği, Hasan Ferit meclis açılmadan vefat ettiği, Celâlettin Arif de Erzurum'dan da mebus seçilip ve Erzurum mebusluğunu tercih ettiği için Çiftçiler Fırkasının meclisteki temsilcisi kabul edilemezler. Kaldı ki Celâlettin Arif Bey, Millî Ahrar Fırkasının da adaydır. İstanbul mebuslarından geriye sadece Hamit Bey, Çiftçiler Fırkasını temsilen meclise katılır. Boşalan İstanbul mebuslukları için yapılan ikinci seçimde seçilen Ahmet Ferit, – fırka reisi olarak – Millî Türk Fırkasının temsilcisidir.

Numan Usta ise Osmanlı Mesai Fırkasının, Amasya'dan seçilen Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkasının Reisi İsmail Hakkı Paşa da doğal olarak fırkanın temsilcisidir.

Osmanlı Musevîleri İntihap Cemiyeti ise yalnızca İstanbul'da Mişon Ventura'yı seçebilmiştir. Diğer gayrimüslim unsurların herhangi bir temsilcisi yoktur. Her ne kadar Hürriyet ve İtilâf mensubu yirmi kişinin Anadolu'dan seçtikleri söylenmişse de bu bilgi doğrulanmamaktadır⁷. Yalnız, Hürriyet ve İtilâf Fırkasının boykotuna rağmen Karahisar-ı Şarkî mebusu Ömer Feyzi Efendi, Kütahya mebusu Hoca Rasih Efendi, Kırkkilise mebusları Mehmet Bahaeddin Efendi ve Mustafa Arif Bey gibi Hürriyet ve İtilâfçı kimliğe sahip kişiler, şahsî çabaları sonucu da seçilmiş olsa bu fırkanın temsilcisi sayılmalıdırlar. Yine taşrada bazı bölgelerde Çiftçiler Fırkasını bazı adayları çıkarmayı başardığı görülür⁸.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda şu şekilde bir meclis tablosu ortaya çıkar:

Fırka	Mebus Sayısı	Mebus İsimleri	Seçim Bölgeleri
Hürriyet ve İtilaf Fırkası	4	Ömer Feyzi Mehmet Bahaeddin Mustafa Arif Hoca Rasih	Karahisar-ı Şarkî Kırkkilise Kırkkilise Kütahya
Ahali İktisat Fırkası	2	Rauf Ahmet Reşat Hikmet	İstanbul İstanbul
Millî Türk Fırkası	2	Ahmet Ferit Dr. Adnan	İstanbul İstanbul
Çiftçiler Derneği	1	Hamit	İstanbul
Osmanlı Musevîleri İntihap Cemiyeti	1	Mişon Ventura	İstanbul
Osmanlı Mesai Fırkası	1	Numan	İstanbul
Osmanlı Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası	1	İsmail Hakkı	Amasya

Fırkaların İstanbul dışında pek etkili olamaması, buna karşın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yurt çapında oluşturduğu teşkilât ile mebusları belirlemeye çalışması, cemiyeti, bir siyasî fırka telakki edip sonuçta meclis çoğunluğunu elinde bulundurduğunu ilân etmemize yetmez. Belirli bir fırkaya mensup oldukları az

⁷ Tank Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Turhan Kitabevi, İstanbul 1981, s. 184.

⁸ Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis- Mebusan Seçimleri*, TTK Yayınları, Ankara 2004, s.263.

çok belli olan bu mebuslar haricindekilerin topyekun Müdafaa-i Hukuk mensubu olduğu kanısı yanlıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de otorite boşluğuna rağmen; seçimlerin sonuçlarını etkileyecek ve meşrutiyete gölge düşürecek kadar bir kontrole sahip değildir⁹. Cemiyetin de belirttiği gibi amaç; meclisi oluşturacak mebusların, sadece millî menfaatler doğrultusunda çalışacak nitelikte olmasıydı. Nitekim Felah-ı Vatan adıyla kurulan milliyetçi gruba 96 mebusun katılması,¹⁰ bu çoğunluğun göstergesidir.

B. Katılım

Meclisin açıldığı 12 Ocak 1920 günü, Ekim 1919 karnamesinin ardından hızlandırılmış bir biçimde yapılan seçimler, ülkenin hemen her tarafında tamamlanmıştı. Kış şartları, dönemin ulaşım imkânlarının yetersizliği ve zorluğu gibi nedenlerle mebusların bir kısmı henüz İstanbul'a gelememişti.

Meclisin üye sayısı ise 1914'te 256 olmasına karşın, 1920'de 169 rakamında kalmıştı. Açılıştan bu 169 üyeden 72'si hazır bulunmuştur. Daha sonraki günlerde gelenlerle bu sayı artmışsa da gelmeyenler ve istifa edenler nedeniyle hiçbir zaman 169'a ulaşamaz. Meclisin 2. birleşimi, üyelerin katılımını sağlamak amacıyla on gün sonra yapılmıştı. En çok mebusun olduğu birleşim ise başkanlık seçimlerinin olduğu 31 Ocak'taki 5. birleşimdir. Onda da ancak 116 mebus mecliste hazır bulunabilmiştir ki bu da meclisin % 68,6'sına tekabül eder.

Meclis-i Mebusanın öncelikli ve önemli işlerinden birisi; seçilen mebusların mazbatalarının tetkik ve kabuldür. Çalışma dönemi boyunca encümenlerde incelenen mazbata sayısı 153'tür. Bunlardan 149'u kabul, Adana mebuslarına ait 4 mebusun mazbatasını ise reddedilmiştir. Birçok mebusun hakkında seçim yolsuzluğundan bahisle şikâyetler bulunsa da bunların, aday olan diğer şahıslar tarafından yapılması ve yolsuzluğa dair delil gösterilmemesi, mebusları genel kurulda onaylama yoluna sevk etmiştir. Genel fikir olarak bu tür şikâyetleri incelemek ve tartışmakla meclisin çalışmalarının yavaşlayacağı düşüncesi de kabul yönünde etkili olmuştur. Bu seçimlerde gösterilen hoşgörü, sancağın bir kısmında seçim yapılabilen İzmir mebuslarından da esirgenmemiş, onların mebuslukları da kabul edilmiştir. Meclisin İstanbul'un işgalinden sonraki tek ve son birleşiminde bile hâlâ mazbata incelemesi yapılmaktadır. Bu birleşimde Antalya Mebusu Hamdullah Suphi'nin mükerrer seçilip Antalya'yı tercih etmesiyle boşalan Saruhan mebusluğuna seçilen İbrahim Süreyya ile yine bir istifa ile boşalan Kayseri mebusluğuna seçilen Ahmet Hilmi Bey'in mazbataları kabul edilir¹¹.

Meclis-i Mebusan açık bulunduğu sürece seçilen mebuslardan ancak 147'si (%87) ispat-ı vücut etmişlerdir. 22 mebus (%13) ise hiç meclise uğramamışlardır.

⁹ Nitekim Sinop'tan aday oldukları haber alınan Rıza Nur ve Kaymakam Zeki beylerin 'şayan-ı emniyet olmadıkları' bildirilmesine karşın bu kişilerin seçilebilmesi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ne kadar kuvvetli olduğu hakkında bir kaniya varmamıza yardımcı olur. Adaylar hakkındaki hüküm için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 23.

¹⁰ Tülay Duran, "Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felâhi Vatan İttifakı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. XI, S. 61, Ekim 1972, s. 18-19.

¹¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D.4, s. 494-495.

Meclise gelmeyen bu 22 mebusun 4'ü istifa etmiş (%2,3), 10'u mazeret bildirmek-sizin meclise gelmemişler (%6), 8'i (%4,7) ise meclise telgraf göndererek izin istemişlerdir.

Mazeretsiz olarak gelmeyen mebuslar: Faik Bey-Denizli, Osman Kadri Bey-Muş, Halil Hulki Efendi-Siirt, Kadri Bey-Ergani, Rüştü Bey-Ergani, Mithat Bey-Mardin, Ahmet Muhtar Bey-Ayıntap, Ömer Lütü Bey-Karahisar-ı Sahip, Mustafa Feyzi Bey-Malatya ve Hacı Mehmet Rifat Efendi-Malatya.

İstifa eden mebuslar: Ahmet Remzi Bey-Kayseri, Fuat Selim Bey-İstanbul, Yusuf Talat Bey-Antalya ve Asım Bey-Lazistan

Mazeret bildirerek izinli sayılan mebuslar: Nuri Bey-İzmir, Refet Bey-İzmir, Resul Efendi-Bitlis, Sadullah Feyzi Bey-Bitlis, Mustafa Kemal Paşa-Erzurum, Muhittin Bey-Niğde, Hasan Hayri Efendi-Dersim ve Hakkı Bey-Van

Genel mebus listesi ile karşılaştırdığımız zaman Bitlis-Merkez, Muş ve Siirt sancakları, Diyarbakır-Merkez ve Ergani Sancağı ile Mamuretülaziz vilâyetinin Dersim ve Malatya sancaklarının hiçbir temsilcisi Meclis-i Mebusana katılmamıştır. Bu sekiz seçim çevresinin genele oranı % 13'tür. Dolayısıyla sancakların % 87'si Mebusanda temsilci bulundurmıştır.

Seçimler sonuçlanır sonuçlanmaz mebuslardan istifa edenler olmuştur. Bunlardan yalnızca İstanbul mebusu seçilip istifa eden Lütü Fikri Bey'in mazbatası meclise intikal etmemiş, yerine yeni mebus seçilmişti. Yukarıda isimleri belirtilen dört mebus ise meclise bir dilekçe ile başvurarak istifa ettiklerini bildirmişlerdir. Meclis süresince yaşanan tek ölüm olayı ise Meclis-i Mebusan Reisi Reşat Hikmet Bey'in Şubat ayı sonundaki vefatıdır.

Bu mebusların istifa nedenleri ise üç türdür. Kayseri Mebusu Ahmet Remzi ile Lazistan Mustafa Asım Bey; buldukları yerlerde meşgul oldukları meslekleri ile ülkeye daha faydalı olacaklarına inandıklarını belirtmişlerdir¹². Antalya Mebusu Yusuf Talat Bey, sağlık nedeniyle istifa ettiğini bildirmiştir. İstanbul mebusluğuna seçilen Bern eski sefiri Fuat Selim Bey ise önce Mısırlı olmasından dolayı Mütareke Komisyonundaki üyeler tarafından başkentte gelmesine izin verilmediğini Sadaret'e bildirmiş¹³, daha sonra Meclis-i Mebusana gönderdiği telgrafta ise İstanbul'a gelmesinin aile sebepleri ve rahatsızlığını gerekçe olarak göstermiştir¹⁴. Her dört istifa da kabul edilmiştir.

Meclis-i Mebusana gelemeyerek mazeret bildiren mebusların gerekçeleri ise harcırahların ödenmemesi, sağlık ve kış şartlarının zorlaştırdığı ulaşım sorunları olmuştur. Bitlis mebusları Sadullah ve Resul Sıtkı Bey ile Van Mebusu Hakkı Bey harcırahlarını alamadıkları için yola çıkamadıklarını belirtmişlerdir¹⁵. İzmir me-

¹² Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D.4, s. 12,202.

¹³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D.4, s. 194-195.

¹⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D.4, s. 202.

¹⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D.4, s. 67.

busları Nuri ve Refet Bey ile Erzurum mebusu Mustafa Kemal Paşa¹⁶ hasta olduklarını beyan etmişlerdir¹⁷. Dersim Mebusu Hasan Hayri, Niğde Mebusu Muhittin ve Diyarbakır Mebusu Feyzi Efendi kış şartları dolayısıyla yolların kapalı olduğunu, bu nedenle İstanbul'a gelemediklerini bildirmişlerdir¹⁸. Meclis-i Mebusana hiç gelmeyen bu mebusların haricinde 14 mebus mazerete binaen gecikeceklerini haber vermişler ve meclise de gelmişlerdir. Bazı mebuslar da meclise geldikten sonra rahatsızlıklarını bildirerek kısa süreli izin almışlardır.

C. Meslekî Köken

Meclise katılan mebusların mesleklerine yönelik araştırmalarımız sonucu 148'inin (%87,6) ne tür bir işle meşgul olduklarını saptayabildik. Şunu belirtmek gerekir ki birden fazla meslekle iştigal eden mebusları matematiksel olarak sadece bir kategoriye dahil etmek zorunda idik. Bu tanıma uygun mebus sayısı genel sonucu değiştirecek kadar fazla değildi. Bundan başka bazı meslek erbabını genel bir kategori içerisinde belirtmek zarureti hasıl oldu. Şöyle ki; bazı mebusların müftü, bazılarının müderris, bazılarının müftü-müderris veya sadece din görevlisi oldukları tanımlarıyla karşılaştığımız için bunları genel bir tabir ile "Müftü-Müderris" olarak sınıflandırdık. Darülfünundan üç öğretim görevlisi, öğretmen diye tanımlanan bir mebus ve bir şeyhi de "Müftü-Müderris" grubunda gösterdik. "Bürokrat" sınıfına ise devlet teşkilâtının her hangi bir kademesinde görevli olan tüm memurları dahil ettik. "Tüccar" şeklinde belirttiğimiz gruptan da birinin eski banker, bir başkasının da bir bankanın banka yönetim kurulunda görevli olduğunu, yine "İdareci" grubuna üç belediye başkanı, yedi mutasarrıfın, "Hukukçu" grubuna da hakim, savcı ve dava vekillerinin dahil olduğunu belirtelim. Bu kıstaslara göre mebusların mesleklere göre dağılımı şu şekildedir:

Meslek	Mebus	Yüzde	Meslek	Mebus	Yüzde
Müftü-Müderris	28	% 16,5	Çiftçi	11	% 6,5
Bürokrat	25	% 14,8	Gazeteci-Yazar	6	% 3,6
Asker	22	% 13	Doktor	4	% 2,4
İdareci	21	% 12,4	İşçi	1	% 0,6
Hukukçu	15	% 8,9	Mühendis	1	% 0,6
Tüccar	14	% 8,3	Bilinmeyen	21	% 12,4

Tabloda, meslekleri bilinmeyenler hariç olsa bile mebusların yaklaşık dörtte üçünün ileri düzeyde bir eğitim gerektiren meslek sahibi olduklarını görürüz. Meslek grupları olarak aşırı bir yoğunlaşma yoktur. Yalnız, devlet kademesinde görevli veya yerel yönetim görevlileri gibi bir şekilde devleti temsil eden meslek gruplarının (Müftü-Müderris, Bürokrat, Asker, İdareci ve Hukukçu) ortalama üçte iki şeklinde baskın olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶ Mustafa Kemal Paşanın gelmeme kararı Amasya'da ve Ankara'da Heyet-i Temsiliye üyeleri ile yaptığı görüşmelerden sonra alınmıştır. Diğer taraftan rahatsızlığına dair doktor raporunu da meclise göndermiştir. Dilekçe ve doktor raporu sureti için bkz. Ezheri, *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, s. 16-17.

¹⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D.4, s. 181-182.

¹⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D.4, s. 319-320.

Oy kullanamamaları da askerler, meşrutiyet dönemi meclislerinin genelinde olduğu gibi meclisi, yine temsilcisi bırakmamışlardır. Yine bu seçimlerde ilk kez İstanbul'dan bir işçi meclise girmeyi başarabilmiştir. Şunu eklemek gerekir ki her ne vilâyetten seçilirse seçilsin, mebusların kâhır ekseriyeti olmasa da önemli bir kısmı, İstanbul'da yerleşik veya İstanbul yüzü görmüş, eğitim ve kültür seviyesi yüksek kişilerden oluşmaktaydı. Bu şekilde bir tercihe, özellikle hukukçu grubuna; mütareke sonrası işgallerin Anadolu'nun muhtelif yerlerine sirayet etmesi ve kısmen işgale uğrayan veya işgal bölgelerine yakın yerlerde daha çok rastlanmaktadır. Askerlerin mebus seçilmesini de bu faktöre bağlayabiliriz.

D. Parlamento Deneyimi

Osmanlı parlamento tarihinin bu IV. Meclis-i Mebusanında şimdiye kadar ortalama üçte bir olan tecrübelilik oranı büyük bir değişme göstermiş ve beşte bire düşmüştür. IV. devreyi oluşturan 169 mebusan ancak 33'ü (%19,5) daha önce meclislerde bulunmuştur. 136 mebus (% 80,5) ilk kez seçilmiştir. Önceki meclislerde bulunan bu mebuslarda ise şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

20 mebus yalnızca bir kez (% 11,8) meclise katılmışlardır. Bunlardan 10'u yalnız I. meclise, 2'si yalnız II. meclise 8'i de yalnız III. meclise katılmışlardır.

İki kez parlamento deneyimi olan mebus sayısı 4'tür (% 2,4). Bunlardan ikisi I. ve II. meclise katılırken, ikisi de II. ve III. meclise katılmışlardır.

9 mebusun ise üç kez (% 5,3) parlamento deneyimi vardır. Tecrübe sahibi toplam 33 mebusan 19'u Meclis-i Mebusanın III. devresinde bulunmuşlardır.

Parlamento deneyimi olan mebuslar:

<u>Adı</u>	<u>Seçim Çevresi</u>	<u>Katıldığı Meclis Devresi</u>
Ahmet Ferit Bey	İstanbul	I.
Behçet Bey	Kengiri (Çankırı)	I.
İlhami Bey	İzmir	I.
İsmail Hakkı Paşa	Amasya	I.
Mehmet Ali Bey	Canik	I.
Mehmet Vehbi Efendi	Konya	I.
Mustafa Arif Bey	Kırkkilise	I.
Ömer Fevzi Bey	Karahisar-ı Şarkî	I.
Rıza Nur Bey	Sinop	I.
Yusuf Kemal Bey	Kastamonu	I.
Ahmet Rifat Bey	Kayseri	II.
Ömer Vehbi Efendi	Konya	II.
Asaf Bey	Hakkari	III.
Atıf Bey	Ankara	III.
Ebul Ulâ Bey	Mardin	III.
Hilmi Bey	Ankara	III.
İsmet Bey	Çorum	III.
Mehmet Münip Bey	Van	III.
Ömer Mümtaz Bey	Ankara	III.
Şefik Bey	Bayazıt	III.
Ahmet Hamdi Efendi	Canik	I. ve II.
Cami Bey	Aydın	I. ve II.

Yunus Nadi Bey	İzmir	II. ve III.
Zülfü Bey	Diyarbakır	II. ve III.
Abdullah Azmi Bey	Eskişehir	I, II. ve III.
Ali Cenani Bey	Ayıntab	I, II. ve III.
Ali Rıza Bey	Kırşehir	I, II. ve III.
Faik Bey	Edirne	I, II. ve III.
Feyzi Bey	Diyarbakır	I, II. ve III.
İlyas Sami Efendi	Muş	I, II. ve III.
Mehmet Sadık Bey	Ertuğrul	I, II. ve III.
Muhittin Bey	Niğde	I, II. ve III.
Ömer Şevki Bey	Tokat	I, II. ve III.

Osmanlı Meclis-i Mebusanının devamı niteliği taşıyan ve seçilmeden kabul edilebildikleri I. TBMM'ne ise mebusların 103'ü (%61) değişik zamanlarda katılacaklardır.

II. SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANININ İŞLEVSEL ANALİZİ

Bu bölümde; faaliyet bakımından meclisin açık bulunduğu dönem boyunca, birleşim sayı ve süresi, söz alan mebuslar ile ilgili istatistikler, meclis çalışmalarını yönlendiren ve gündemi oluşturan taktir, teklif, telgraflarla birlikte müzakerelere esas teşkil eden konular irdelenecektir.

A. Birleşimler

Meclis-i Mebusan, açıldığı 12 Ocak 1920 tarihinden feshedildiği 11 Nisan 1920 tarihine kadar geçen 91 gün içerisinde ancak 24 kez içtima edebilmiştir. I. Meşrutiyet devri meclisleri gün olarak bundan daha kısa sürmesine karşın daha fazla içtima yapmışlardı. II. Meşrutiyet devrindeyse bu kadar kısa ve az birleşim yapan başka bir yasama dönemi yoktur.

Meclisin resmî olarak açık bulunduğu süre 91 gündür. Ancak açılıştan çalışmalarına ara verdiği 18 Mart 1920'deki son birleşimine kadar geçen süre ise 67 gündür. Bu süre içerisinde 24 birleşim (İn'ikad) gerçekleştirilmiştir. Ocak ayında 5 kez, Şubat'ta 11, Mart'ta ise 8 birleşim yapılmıştır. Ortalama 2,8 günde bir birleşim yapılmıştır. Birleşimlere verilen en uzun ara; açılıştan sonra görüşmelere başlayabilmek için mebusların gelebilmesi amacıyla 2. birleşime kadar verilen 10 günlük aradır.

Toplam birleşim süresi; yaklaşık 2.905' (dakika) veya bir başka ifade ile 48 saat 25' dir. Ortalama birleşim süresi ise 2 saat 1' dir. En uzun süren oturum; 28 Şubat 1920'de bütçe müzakerelerinde 3 saat 35' ve onu takiben başkanlık seçiminin yapıldığı 31 Ocak'ta 3 saat 25' dir. Yine bütçe görüşmeleri birleşim süresi bakımından 4 saat 5' ile en çok çalışılan gündür.

En kısa birleşimler; Ali Rıza Paşa hükümetin istifasından sonra hükümet kurulamadığından müzakereler başlanmadığı için 8 Mart'taki 20. birleşim ve İstanbul'un işgali üzerine 18 Mart'ta görüşmelere ara verilen son birleşim, 10'ar dakikadır. Birleşimlerden 13'ü tek oturum (celse), 9'u iki oturum, 1'i, üç ve 1'i de dört oturumdan oluşmuştur.

Birleşim yapılan günler ise şu şekildedir: Pazartesi ve Perşembe 7'şer, Cumartesi 4, Salı 3, Pazar 2 ve Çarşamba günü de 1 kez içtimaa edilmiştir.

B. Gündem

Mecliste gündemi oluşturan mevzular, geçen dönemden yarım kalan karar-nameler, yeni seçilen mebusların tahrir ve teklifleri ve ülkenin değişik yerlerinden gönderilen telgraflar çerçevesinde şekillenmiştir.

1. Soru Önergeleri

Meclis, altmış yedi günlük bu kısa çalışma süresi içerisinde Kanun-i Esasî'nin "Vükelâ hükümetin siyaset-i umumiyesinden müştereken ve daire-i nezaretlerine ait muamelattan dolayı münferiden Meclis-i Mebusana karşı mesuldür"¹⁹ hükmü gereği 24 adet soru ve açıklama önergesi (sual-istizah tahriri) ile denetim görevini ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır. Bunlardan 6'sı Dahiliye Nezareti'ne, 4'ü doğrudan hükümete, 3'ü Harbiye Nezareti'ne, 3'ü Hariciye Nezareti'ne, 2'şer Maliye, Adliye ve Ticaret ve Ziraat Nezaretleri'ne, 1'i Bahriye Nezareti'ne, 1'i de Maarif Nezareti'ne yöneliktir. Buna karşı hükümet canibi, aynı sorumluluk ciddiyetini göstermemiş, bunlardan ancak 6 tanesini mecliste cevaplandırmıştır.

Adliye Nezareti'nden:

- Tehcir ve taktil meselesi için özel bir Dîvan-ı Harb teşkilinin Kanun-i Esasî'ye ne derece uygun olduğuna dair. (Cevaplanmıştır)
- Sükna kanununun tamamlanmadığına dair.

Bahriye Nezareti'nden:

- Seyr-i Sefain (Gemi Seferleri) İdaresi'ne dair.

Dahiliye Nezareti'nden:

- Taşra öğretmenlerinin neden maaşlarını alamadıklarına dair. (Cevaplanmıştır)
- Müslüman yetim çocukların neden Ermeni yetimhanesine gönderildiğine dair.
- Yanan mahallelerin haritalarının düzenlenmesine dair.
- Uygulanan sansürün şiddetine dair.

Harbiye Nezareti'nden:

- Adliye memurlarının ihtiyacının hafifletilmesi için tutarın dağıtım şekline dair.
- İlmiye medresesi talebelerinin neden terhis olunmadıklarına dair. (Cevaplanmıştır)

Hariciye Nezareti'nden:

- Gelibolu'daki İngiliz müfrezesinin hareketlerine dair.
- Lloyd George'un Avam Kamarasındaki beyanatına dair.

¹⁹ Tuncer Özyavuz, *Osmanlı-Türk Anayasaları*, Alkım Yayınları, İstanbul 1997, s. 306.

- Mütarekeden beri otomobillerce çığnenen Osmanlı tebaasının haklarının korunmasına dair.

Maarif Nezareti'nden:

- İstanbul'a getirilen Müslüman yetim çocuklara dair. (Cevaplanmıştır)

Maliye Nezareti'nden:

- Çiftçilerden satın alınan zahirenin bedellerinin ödenmesine dair

- 1332-1333 senelerinde alınan zahirelerin köylere dağıtılmamasına dair.

Sadaret'ten:

- Malta'ya gönderilen kişilerin teslim şekline dair.

- İdare-i Örfiyye'nin devam edip etmediğine dair.

- Maraş, Urfa ve Antep'te vuku bulan mezalim ve facialara dair.

- Maraş olayı hakkında ne gibi teşebbüste bulunulduğuna dair.

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden:

- Depremden zarar gören Burdur ve Isparta neden halkına ormanlardan parasız ağaç kesim izni verilmediğine dair.

- Çiftçiye bu yıl ne kadar tohumluk dağıtıldığına dair. (Cevaplanmıştır)

Soru önergelerinin genelinde dikkatimizi çeken çarpıcı nitelik ve içerikte bir sorgulamanın olmamasıdır. Hükümet icraatlarından hesap sorma amacı taşıyan soru sayısı oldukça azdır. Diğer takrirler, genel bir bilgi almayı amaçlar niteliktedir. Mebuslar bölgesel meseleler ile ilgili soru sormayı tercih etmişlerdir. Ancak Sadaret'e, Hariciye Nezareti'ne verilen takrirler ile Dahiliye Nezareti'ne bir soru umumu ilgilendirmektedir. İlginç olan bir nokta da Adliye memurları ile ilgili takririn Harbiye Nezareti'ne verilmiş olmasıdır.

2. Takrir ve Teklifler

Mebusanın iştigal ettiği hususlardan biri de mebuslarca verilen takrir ve tekliflerdir. Bu devre boyunca mebuslardan 14 takrir ve 14 teklif Meclis Başkanlığı'na sunulmuştur. İncelenmesi için encümenlere gönderilen bu takrir ve teklifler de yer yer hararetle tartışmalara neden olmuştu. Bilhassa geçmiş hükümetlerin Dîvan-ı Âli'ye sevki hususunda verilen takrir, mebusları, devletin içinde bulunduğu duruma neden ve nasıl gelindiğini sorgulamaya vesile olmuştu. Neticede önceki mecliste başlayan Dîvan-ı Âli çalışmaları bu meclisin el koymasına, bunun yanında birkaç kabinenin daha incelenmesine karar verilmişti.

Meclise sunulan takrir ve tekliflerin içeriği ise şu şekilde listelenebilir:

- Daimi Dîvan-ı Riyaset seçimlerinin ertelenmesine dair,

- Encümenlerin teşkilât ve aza miktarına dair,

- Bazı İslâm büyüklerine teşekkür edilmesine dair,

- Devlet daireleri erbabına ödenen tahsisatın Mebusan azalarına da verilmesine dair,

- Ordu mensubu olup da mebus seçilenlerin izinli sayılmalarına dair,

- Piyer Loti ve Ağa Han ve arkadaşlarına meclis adına teşekkür edilmesine dair,

- Harp Kabinelerinin Dîvan-ı Âli'ye sevkine dair evrakın bir şubeye havalesi,
- Ferit Paşa Kabinesi'nin Dîvan-ı Âli'ye sevkine dair,
- Hakkı, Muhtar ve Mahmut Şevket Paşa kabinelerinin Dîvan-ı Âli'ye sevkine

dair,

- Dîvan-ı Âli'nin mahkeme usulüne dair,
- İşçilerin haftada bir gün tatil yapmalarına dair,
- Tedrisat-ı İbtidaiyye Kararname-i Muvakkatî'nin ertelenmesine dair,
- Kanun-i Esasî'nin 36. maddesinin ilgasına dair,
- Mebusan tarafından verilen takrirlerin mecliste okunmasına dair,
- Nizamname-i Dahilî'nin onuncu faslının ilgasına dair,
- Arıza-i cevabiye müsveddelerinin müzakere usulüne dair,
- Meclisin düzenli toplanması ve üyelerinin devamının sağlanmasına dair,
- Tedrisat-ı İbtidaiyye Kararnamesinin on beşinci maddesinin tehirine dair,
- Daire-i Mebusan evrak mahzenindeki evrakın yed-i ahara verilmemesine

dair,

- Anadolu'da kadın oynatmanın men edilmesine dair,
- Harp kazançları vergisinin meclisten geçinceye kadar ertelenmesine dair,
- Bazı vilâyetlerde ağnam sayımına Mayıs ayında başlanmasına dair,
- Tecziye Ahdini içeren bağımsız maddenin gündeme alınmasına dair,
- İaşe Encümeni'nin lağvına dair,
- Âyan azası Abdülkadir Efendi'nin Kürtler hakkında Journal d'Orient Gazetesine verdiği beyanata dair,

- Vergi toplanmasını gerektiren 58 kıta kararnamenin diğer kararnamelere göre öncelikle görüşülmesine dair,

- Maaşlarını alamayan öğretmenlere, Vilâyet yardım bölümünden maaşlarının ödenmesine dair,

- Vazife-i mebusiyetin icrasında emniyet bahş olacak bir halin vukuuna kadar Meclis-i Mebusanın umumi inikatlarının tehirine dair.

Meclis çalışmalarının şekillenmesine vesile olan bu takrirlerin hepsinin ayrı bir önemi ve gereği vardı şüphesiz. Meclisin bazen gündemini değişmesine, bazen müzakerelerin uzamasına neden olan bu önerilerin, meclis faaliyetleri açısından en önemlisi en sonuncusu idi. Zira bu takririn kabulü ile '*Osmanlı Parlamento Tarihi*'nin sayfaları kapanacaktı. Çalışmalara verilen bu aradan yirmi dört gün sonra feshedilen meclis, bir daha Osmanlı Meclis-i Mebusanı olarak toplanma imkânını bulamamıştır.

3. Müzakere Edilen Konular

Meclis-i Mebusanın III. devresinden 46 kararname, bu yeni devreye intikal etmişti. Bunlardan meclis genel kuruluna sadece "Seferberlikte seferber ordunun

iaşesine muhtas hisse-i öşrü vermemek kastı ile mahsulatını ketm edenler hakkında kararname” gelmiş, bu da Adliye Encümeni’nin aleyhte görüşüne hükümetin de onay vermesi ile reddolunmuştur. Gündeme gelen veya teklif edilen diğer kararnameler encümenlere havale edilmiş, bu şekildeki tasarılar genel kurula intikal edemeden meclis çalışmalarını durdurmuştur.

Yine Meclis-i Mebusana çalışma süresi içerisinde 1’i Dahiliye’den, 2’si Sadaretten, 2’si Âyan’dan, 1’i Ticaret ve Nafia Nezareti’nden 1’de Meclis İkinci Şube Riyaseti’nden ve 1’i de Meclis Mebusan Riyaseti’nden olmak üzere genel kurula 8 adet tezkire –muhtelif konularda bilgi– sunulmuştur. Ayrıca bazen ülkenin normal siyasetine müteallik veya işgâllerden dolayı meclise gönderilen telgraflar da mecliste gündeme gelmiş, fikir ve duygu alışverişinde bulunulmuştu. Bu telgrafların konulara göre şu şekilde bir listesini yapmak mümkündür:

1. Ali Rıza Paşa kabinesinin istifası nedeniyle yerine gelecek zatın milletin güvenine haiz olması gerektiği,
2. Batı Anadolu’daki Yunan işgâl ve fiillerini protesto,
3. Kürtlerin Osmanlı ve İslâm camiasından ayrılmak fikrinde olmadıkları beyan ile Şerif Paşa ve emsali tarafından yapılan teşebbüsleri, Paris’te Şerif Paşa ile Boğos Nubar Paşanın Ermenilerle Kürtlerin müşterek bir devlet teşkiline gayret etmelerini protesto ve Şerif Paşanın Anadolu’da bir Kürt devleti teşkili teşebbüslerinin reddi,
4. Trakya’nın Osmanlı hükümetinden ayrılacağı rivayetleri üzerine protesto,
5. Türk millî camiası içerisinde hukukun temini ve ilişkilerin korunmasına dair muhtelif yerlerden gelen telgraflar.

Meclis çalışmaları ile ilgili bir değerlendirme yapabilmek için faaliyet süresi boyunca tartışılan konulara bakıldığında şöyle bir liste ile karşılaşılır:

- Adana mebusların mazbataları,
- Ahd-i Millî Beyannamesi,
- Arıza-i cevabiye müsveddesi,
- Muvakkat bütçe kanunu ve iki kurum bütçesi,
- Siyasî suçlular hakkındaki genel af ilânına dair kararname,
- Ereğli kömür havzasında çalışan işçilerin askerlik hizmetleri hesabına istihdamları hakkındaki kararname,
- İdare-i Hususîye’den maaş alan öğretmenlerin maaşlarının Muhasebe-i Umumiye’ye dahil edilmesi,
- İstanbul ve Beyoğlu vilâyet mahkemelerine ilaveten birer 2. Hukuk Dairesi oluşturulması,
- Ağnam vergisi için sayıma Mayıs ayında başlanılmasına dair kanun layihası,
- Meclis-i Mebusan reis ile azalarına ödenecek tahsisat-ı fevkalade,
- Sadrazam Ali Rıza Paşanın beyannamesi,

- Seferberlikte ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya mahsus öşür hissesini vermemek için saklayanlar hakkındaki kararname,
- Şura-yı Askerî'nin oluşturulmasına dair kararnamenin yürürlükten kaldırılmasına dair kararnameler,
- Harp kazançları vergisi uygulamasının ertelenmesine dair teklifi.

Bu on altı başlık içerisinde gündemi en çok meşgul eden mevzu ise padişahın meclisi açış nutkuna verilecek cevap niteliğindeki Arıza-i Cevabiye olmuştur. 1336/1920 senesi Muvakkat Bütçe Kanunu da yine meclisi bir günden fazla meşgul eden meselelerdendir. Misak-ı Millî (Ahd-i Millî) Beyannamesi ise daha önce gizli, hatta resmi olmayan toplantılarda müzakere edilip kararlaştırıldığı için oluşumunun mecliste ne kadar sürdüğüne dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Bu arada meclis birleşimleri boyunca tartışılan konular hakkında 80 mebus söz alırken (%47,33), 89 mebus hiç söz almamıştır(% 52,66). Söz alan mebusların çoğunluğu; İstanbul (27), Trabzon (19), Konya (18), Manisa (16), Edirne (15) şeklinde 39 seçim çevresi arasında dağılırken (% 64), hükümet mensubu veya hükümet adına 15 şahıs mecliste söz almıştır.

Ankara, Karahisar-ı Sahip (Afyon), Burdur, Bursa, Genç, Mamuretülaziz, İçel, Maraş, Kırşehir, Kütahya, Mardin, Menteşe (Muğla), Urfa, Tokat, Van ile mebusları meclise gelemeyen Muş, Siirt, Dersim, Malatya, Bitlis, Diyarbakır, Ergani mebuslarının oluşturduğu 22 seçim çevresi (% 36) temsilcileri, müzakerelerde hiç söz almamışlardır.

Bu sınıflandırmadan sonra mecliste en çok söz alan mebuslara baktığımız zaman; 15 farklı konuda 23 kez söz alan Saruhan Mebusu Muvaffak Bey ile 11 farklı konuda 23 kez söz alan Sinop Mebusu Rıza Nur karşımıza çıkar. Bunları 15 farklı konuda 22 kez söz alan Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey takip etmektedir.

Halkı doğrudan ilgilendiren ağnam vergisi sayımının geç başlaması, harp kazançları vergisinin ertelenmesi üzerinde de heyecanlı ve ısrarlı tartışmalar olmuştur. Yine maaş alamayan öğretmenlerin durumu, defaatle ve başka meselelerin arasında bile gündeme gelmiştir. Müzakereler neticesinde kabul edilen kanun veya kararname sayısı, müzakere edilenin yarısı kadardır. Bunlar; üç geçici bütçe, Ahd-i Millî Beyannamesi, arıza-i cevabiye, harp kazançları vergisinin tecili, İstanbul'a ikinci bir Hukuk Dairesi ve Meclis-i Mebusan reis ve azalarına ödenecek tahsisattır.

SONUÇ

Demokratik usulle belirlenen millî meclisler, nitelik olarak onu oluşturan halkın bir numunesidir. Başka bir ifade ile meclisler, halkın siyasi yönüyle birlikte genel karakter ve zihniyetinin bir yansımasıdır. Bu yaklaşımla halkın iradesiyle oluşan Osmanlı Meclis-i Mebusanın her bir döneminin yapısına ve faaliyetlerine yönelik bir analiz, halkın entelektüel düzeyi hakkında çıkarımlarda bulunmayı sağlayabilir.

Resmen ateşkes imzalanırsa da işgallerin devam ettiği gayriresmi savaş ortamında seçmenlerin klasik siyasi anlayış ve partilerden uzak, eğitim seviyesi yüksek böyle bir meclis oluşturması, halkın alıcenaplığının bir göstergesi sayılmalıdır. Bu yapı meclisin de en temel özelliği kabul edilmelidir. Birçok mebusun parlamento deneyiminden yoksun olması, geçmiş dönemlerin icraatlarına bulaşmamış yeni bir meclis oluşturma düşüncesinin ürünü olarak görülür. İcraat bakımından zayıf kalmasına eski meclisten devraldığı meseleler, gündeme gelmesi zorunlu günlük işler, meclisin açılışını tebrik, işgal dönemi uygulamalarına tepkiler gibi nedenlerle meclise gönderilen telgraflarla iştigal neden olur. Tüm bu meşgüliyetlere rağmen çalışma döneminin henüz başında bir gizli oturumda alınan Misak-ı Milli kararları, tek başına bu meclisin onurunu kurtarmaya yetmektedir.

Yapısında değişik fırkalardan isimleri geçse de Anadolu seçmeninin bir fırka veya cemiyetin düşünceleri ile hareket ettiğini söyleyemeyiz. Ancak seçilen mebusların çoğunluğu, Müdafaa-i Hukuk'un aradığı niteliklere uymaktadır ve bazıları Müdafaa-i Hukuk teşkilâtının gayretleriyle seçilmişlerdir. Devrin şartları altında milletin, aksi tarzda hareket etmesi zaten mümkün değildir. Sonuç itibariyle seçimleri millî düşünceye mensup insanlar kazanmıştır. Nitekim farklı tabandan gelen İstanbul mebuslarının da katıldığı Felah-ı Vatan grubu ve Misak-ı Milli kararları, millî amaçlar doğrultusunda birleştiğinin kanıtıdır.

Çalışma süresinin kısıtlı kalması nedeniyle az da olsa yasama görevi, hükümetin denetlenmesi, işgaller ve sonrasında ortaya çıkan çarpık uygulamalara yönelik faaliyetleriyle misyonunu başarıyla gerçekleştirdiği ifade edilebilir. Yeni Türk Devleti'nin nüvesini teşkil eden TBMM'ye, - İstanbul'daki meclise katılınsın katılmasın - 88 üyesinin değişik zamanlarda yeni bir seçime tabi tutulmadan kabulü, Osmanlı'dan Türkiye'ye geçişteki devamlılığın delili sayılmalıdır.

KAYNAKÇA

I. RESMÎ YAYINLAR

- Düstur*, II. Tertip, Cilt XI, İstanbul 1927
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D. 4, TBMM Basımevi, İstanbul 1992

II. KİTAPLAR

- Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, TTK Yayınları, Ankara 1989
- Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995
- Ezherli, İlhan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1992
- Goloğlu, Mahmut, *Üçüncü Meşrutiyet*, Başnur Matbaası, Ankara 1970
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Vakfı Yayınları, C. I-II, Ankara 1997, Ankara 1998
- Karaca, Taha Niyazi, *Son Osmanlı Meclis- Mebusan Seçimleri*, TTK Yayınları, Ankara 2004
- Özyavuz, Tuncer, *Osmanlı-Türk Anayasaları*, Alkım Yayınları, İstanbul 1997
- Tunaya, Tanık Zafer, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Turhan Kitabevi, İstanbul 1981
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1951

III. MAKALELER

- Duran, Tülay, "Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felâhı Vatan İttifakı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. XI, S. 61, Ekim 1972, s.12-21.

